ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Є.В.Бесединa
(*викладач, Міжнародний гуманітарний університет*)

У статті обґрунтовуються організаційно-педагогічні умови, що забезпечують формування конкурентоспроможних перекладачів у процесі їх професійної освіти у ВНЗ. Особлива увага приділяється розкриттю сутності та способів реалізації цих умов в обставинах, характерних для простору вітчизняної вищої школи.

В статье обосновываются организационно-педагогические условия, обеспечивающие формирование конкурентноспособных переводчиков в процессе их профессионального образования в вузе. Особое внимание уделяется раскрытию сущности и способов реализации данных условий в сложившихся обстоятельствах, характерных для пространства отечественной высшей школы.

Проблема підготовки конкурентоспроможного перекладача перебуває нині в ряді найважливіших педагогічних проблем, що вимагають серйозного вивчення й вирішення в умовах диверсифікації вітчизняної вищої професійної освіти та її подальшої модернізації. Її актуальність зумовлена зростаючою потребою суспільства й ринку перекладацьких послуг, що формується, у творчій особистості фахівця, який володіє високим рівнем професіоналізму в сфері перекладу й міжкультурної комунікації, лінгвокомунікативної і соціокультурної компетентності, творчої ініціативи, має фундаментальну грамотність, а також безупинно розвиває особистісні світоглядні й професійно важливі якості; недостатньою теоретичною й практичною розробленістю системи формування конкурентоспроможності студента в процесі професійної підготовки у ВНЗ. В умовах кризи розвитку європейського й національного ринків інтелектуальних послуг учені виділяють як найбільш актуальну проблему підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, що, насамперед, пов'язується з набуттям ними по закінченні ВНЗ особливої професійної характеристики особистості – конкурентоспроможності. Саме тому в останні роки значно активізувалися дослідження, що стосуються пошуку необхідних, достатніх і ефективніших педагогічних умов, які забезпечують успішну реалізацію цієї мети. Оскільки стосовно підготовки майбутніх перекладачів ця проблема порушена нами вперше, то ми звернулися до глибшого вивчення концептуальних ідей тих авторів, які розробляють проблему формування конкурентоспроможності кадрів різної спеціалізації, а також рекомендацій дидактів, що забезпечують підвищення результативності навчання студентів спеціальності «Переклад».

Метою статті є обґрунтування комплексу організаційно-педагогічних умов, необхідних і достатніх для забезпечення професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів, з урахуванням існуючих реалій, зумовлених модернізацією й диверсифікацією вищої школи.

Для успішної реалізації поставленої мети ми, насамперед, повинні з’ясувати сутність понять «умова» й «організаційно-педагогічні умови». У результаті вивчення цього аспекту було встановлено, що під педагогічними умовами розуміють: сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, котрі супроводжують освітній процес, певним чином структуровані, спрямовані на досягнення мети; середовище, в якому педагогічні умови виникають, існують і розвиваються; результат цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів, прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення педагогічних цілей; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на рішення поставлених у педагогіці

© Є.В.Бесединa, 2009

завдань (1). Ми вважаємо, що педагогічні умови не можна зводити лише до зовнішніх обставин, до обстановки, до сукупності об'єктів, що впливають на процес, оскільки освіта особистості становить єдність суб'єктивного й об'єктивного, внутрішнього й зовнішнього, сутності і явища. Через це під організаційно-педагогічними умовами професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів ми розуміємо сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених обставин освітнього середовища, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів чи прийомів, а також організаційних форм навчання й професійного виховання для досягнення поставленої мети. На наш погляд, до організаційно-педагогічних умов доцільно віднести ті, які свідомо створюються в освітньому процесі й повинні забезпечувати його найбільш ефективне протікання. Це сукупність зовнішніх обставин освітнього процесу й внутрішніх особливостей особистості майбутнього перекладача, від яких залежить становлення й розвиток професійно значущих якостей його особистості як конкурентоспроможного фахівця.

Для виявлення комплексу організаційно-педагогічних умов, що сприяють підготовці конкурентоспроможних перекладачів, нами окреслено такі шляхи: фіксація соціального замовлення суспільства до вищої професійної школи за рівнем підготовки майбутніх фахівців; виявлення специфіки навчально-виховного процесу вищої професійної школи за фахом «Переклад»; з’ясування сутності й структури конкурентоспроможності майбутніх перекладачів. На наш погляд, ефективність професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів – це характеристика, яка відображає відношення між досягнутою й можливою продуктивністю функціонування навчально-виховного процесу. При цьому передбачалося, що динаміка досягнення поставленої мети в рамках пропонованої нами моделі професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів визначається реалізацією пов'язаного з нею комплексу організаційно-педагогічних умов. Оскільки під організаційно-педагогічними умовами професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів ми розуміли необхідну й достатню сукупність заходів навчально-виховного процесу, дотримання яких забезпечує досягнення ними вищого рівня розвитку цієї інтегральної характеристики, то при обґрунтуванні комплексу умов ми виходимо з наступного: комплекс – це якісне поєднання окремих компонентів або процесів у єдине ціле, відмінне від простої суми своїх частин; взаємодія й взаємовідношення компонентів набувають характеру неієрархічного взаємосприяння, спрямованого на одержання фокусуючого результату; виключення будь-якого елемента з комплексу не призводить до розпаду об'єкта, а дозволяє елементам, що залишилися, функціонувати, проте з набагато меншою ефективністю. У комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективність професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів ми включили: забезпечення продуктивного характеру організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх перекладачів при вивченні іноземної мови й дисциплін спеціалізації; посилення професійної спрямованості викладання гуманітарних і соціально-економічних дисциплін з урахуванням кон'юнктури ринку перекладацьких послуг; оптимізація виховного потенціалу освітнього середовища на основі організації соціального партнерства кафедр, що забезпечують спеціальність «Переклад», із зовнішнім оточенням і роботодавцями. Механізм виявлення комплексу організаційно-педагогічних умов включав урахування сутності й структури конкурентоспроможності майбутніх перекладачів, специфічних особливостей її становлення й розвитку, результатів констатуючого експерименту.

Так, при обґрунтуванні першої умови – забезпечення продуктивного характеру організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх перекладачів при вивченні іноземної мови й навчальних дисциплін спеціалізації – ми виходили з міркувань і аргументів, наведених нижче.

В сучасних умовах розвитку суспільства головним в освітньому процесі кожного ВНЗ стає не стільки одержання майбутніми фахівцями нової навчальної інформації, скільки

розуміння ними принципів, понять, законів і закономірностей підготовки до професійної діяльності в атмосфері ринкових відносин. Це, зокрема, свідчить про те, що підготовка майбутніх перекладачів у цей час стає не тільки більш орієнтованою на навчання іноземної мови як нового коду, нового способу вираження думки, джерела відомостей про національну культуру народу-носія досліджуваної мови, але й спрямованою на формування в них професійної готовності до активної й творчої діяльності в умовах конкуренції, що збільшується на ринку перекладацьких послуг. При цьому відзначається, що професійна готовність до перекладацької діяльності, будучи кінцевим результатом цілеспрямованої підготовки майбутніх перекладачів у ВНЗ, здобувається ними в процесі досить інтенсивно спланованого навчального пізнання, що вимагає високого рівня інтелектуальної активності та використання стратегій самостійного пошуку. А це можливо лише в умовах організації навчально-пізнавального процесу продуктивного характеру, що, за твердженням науковців (В.Андрєєва, О.Анісімова, Н.Кічук, В.Ляудис), передбачає зіткнення й подолання протиріч; аналіз подібності й відмінності, порівняння й зіставлення; порівняння ймовірного й неймовірного, припустимого й неприпустимого, реального й нереального; визначення причинно-наслідкових зв'язків на репродуктивному й продуктивному рівні; вибір рішення завдання, оцінку реальності й ефективності обраного варіанта рішення.

Згідно з принципами організації спільної продуктивної діяльності в ході професійної підготовки майбутніх перекладачів виправдовують себе такі види робіт, які передбачають: введення продуктивних творчих завдань уже на початковому етапі навчання іноземної мови та їхнє спільне вирішення; розвиток форм співробітництва між викладачами й студентами відповідно до рівнів опанування іншомовною культурою й способами вирішення продуктивних завдань; поетапний рух студентів до саморегульованої діяльності в процесі постановки й вирішення продуктивних професійно значущих завдань. Зокрема, використовуючи чотирьохфазну модель перекладу, запропоновану Л.К.Латишевим (2, 52), ми розглядали його як міжмовну, міжкультурну й міжособистісну продуктивну діяльність. Правомірність такої позиції ми обґрунтовуємо тим, що основним продуктом діяльності перекладача є текст, породжуючи який, він завжди ставить перед собою певну мету, виходячи з комунікативних настанов учасників міжкультурної комунікації. Нею може бути: повідомлення адресату яких-небудь фактів; прагнення спонукати до здійснення певних дій або переконати у вірогідності повідомлюваного; виразити ставлення відправника до повідомлюваного або його бажання перевірити дієвість контакту з адресатом. Це означає, що в процесі міжкультурної комунікації перекладач завжди вирішує певні комунікативні завдання творчого характеру, оскільки в роботі над текстом для досягнення еквівалентності потрібні різноманітні перекладацькі перетворення.

Аналіз теоретико-експериментальних досліджень (Я.Гольдштейн, Л.Карпенко, І.Нелисова, Т.Цвєткова й ін.), присвячених розв’язанню комунікативних завдань у процесі вивчення студентами іноземної мови, свідчить про ефективність спільної діяльності учасників навчального процесу порівняно з індивідуальною. Так, необхідність введення продуктивних творчих завдань уже на початковому етапі професійної підготовки майбутнього перекладача зумовлена тим, що в основі його професійно-перекладацької діяльності лежить інтерпретація іншомовної інформації. При цьому мається на увазі, що інтерпретація іншомовної інформації не є простим лінійним процесом вибору готової відповіді з ряду запропонованих, а діяльність особливого роду – евристичного, пошуково-творчого, що потребує бачення, розуміння й вироблення способу самостійного вирішення проблеми. Тому й навчання діяльності з інтерпретації іншомовної інформації повинно здійснюватися шляхом розв’язання саме проблемних завдань, сформульованих у вигляді: соціокультурних пошуково-пізнавальних проектів; комунікативно-пізнавальних і комунікативних завдань; міждисциплінарних, комунікативно-орієнтованих ігор.

Продуктивність іншомовних проблемних завдань детермінована тим, що, по-перше, включення різноманітних тем про життя й культуру народу країни досліджуваної мови, які

значущі для людини й співвіднесені з його внутрішнім світом, породжує особистісне ставлення до них, а їхнє обговорення актуалізує всю систему взаємин учасника обговорення, забезпечуючи природну вмотивованість комунікації; по-друге, вирішення проблеми в процесі спільної діяльності постійно вдосконалює роботу психофізіологічних механізмів мовлення, розвиває фонетичні, аудитивні, граматичні й лексичні навички; по-третє, обсяг знань і досвід міжкультурної комунікації, що здобуваються і актуалізуються в ході вирішення проблем, розвивають і виховують майбутніх перекладачів. Вирішення пошуково-творчих завдань вимагає реалізації певних методів навчання, у котрих студенти як майбутні перекладачі могли б виявити свою самостійність і активність, розвинути свій творчий потенціал. Найбільш ефективними для вирішення цих завдань, на думку В.Шапошникова, є методи проектів рольової й ділової гри.

Так, рольова гра в педагогічних дослідженнях (1) трактується як метод, при котрому людина, що навчається, повинна вільно імпровізувати в рамках заданої ситуації, виступаючи в ролі одного з її учасників. Використання ролі передбачає дотримання певних норм і правил, тому в процесі рольової гри відбувається їхнє усвідомлення, підвищується рівень загальної культури поведінки, студенти опановують діловий етикет. Оскільки конкретна роль припускає різноманіття способів її використання, то це дає можливість студентам виявити свою індивідуальність і творчі здібності. Організація співробітництва учасників освітнього процесу на базі інтенсивної самостійної пізнавальної діяльності майбутніх перекладачів сприяє вдосконаленню їхньої теоретичної й практичної підготовки, створюючи необхідну можливість для формування в них якостей конкурентоспроможної особистості. У зв'язку з цим ми припустили, що забезпечення в процесі навчання іноземних мов і викладання спеціальних дисциплін пріоритету продуктивної спільної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх перекладачів є першою умовою їхньої підготовки як конкурентоспроможних фахівців.

Як відомо, діяльність перекладача вимагає від нього високої ерудиції, широти інтересів, а також уміння постійно збагачувати свої знання, відшукувати й сприймати нову інформацію, продуктивно використовувати різні джерела відомостей. Тому одним із головних інструментів, що оновлюють інтелектуальний потенціал майбутнього перекладача як конкурентоспроможного фахівця, особливо в галузі міжкультурної й професійно орієнтованої комунікації, є його освіта й самоосвіта за допомогою засвоєння знань, концептуального апарата й специфічної термінології гуманітарних і соціально-економічних дисциплін. У зв'язку з цим посилення професійної спрямованості викладання гуманітарних і соціально-економічних дисциплін у контексті врахування кон'юнктури ринку перекладацьких послуг ми розглядаємо як другу педагогічну умову, що забезпечує ефективність професійної підготовки майбутніх перекладачів як конкурентоспроможних фахівців. Цьому багато в чому сприяють засоби контекстного підходу до організації викладання цих навчальних дисциплін, особливо ділові ігри й проекти.

Так, комплексний розвиток загальнопрофесійної компетентності й мобільності майбутнього перекладача, що сприяє успішному здійсненню ним функцій міжмовної, міжкультурної й ділової комунікації, найбільш ефективно відбувається в ділових іграх, які дозволяють, згідно з твердженням А.Вербицького, «відтворити професійну реальність у максимально можливій повноті» (3, 76). Навчальна ділова гра представляє практичне заняття, що моделює різні аспекти професійної діяльності майбутніх фахівців-перекладачів і забезпечує комплексне використання знань, умінь, навичок, особистісних якостей, що становлять їх перекладацьку й лінгвокомунікативну компетентність, а також необхідні ключові компетентності - персональну, соціальну, інструментальну тощо. Оскільки в основі навчальної ділової гри лежать загальноігрові елементи – наявність ролей; ситуацій, у яких відбувається реалізація ролей; різні ігрові предмети, то використання на початковому етапі навчання майбутніх перекладачів сюжетно-рольових та імітаційних ігор готує студентів до участі в діловій грі. Використання ділових ігор сприяє формуванню професійно важливих

якостей майбутнього перекладача, забезпечуючи умови вияву його професійної мотивації й мобільності, а також самостійності й гнучкості, креативності.

Метод проектів – це сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішувати ту або іншу проблему в процесі самостійних дій студентів з обов'язковою презентацією результатів. Метод проектів передбачає вирішення певної проблеми, що включає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого, – інтегрування знань, умінь із різних сфер науки, технології, творчих галузей. Результати виконуваних проектів повинні бути, що називається, «відчутними», тобто якщо це теоретична проблема – то конкретне її вирішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до «впровадження» (3, 56). У процесі формування професійних і предметних компетентностей майбутніх перекладачів рекомендується використовувати різні типи проектів (інформаційні, практико-орієнтовані, дослідницькі, ігрові, творчі).

Третьою необхідною педагогічною умовою підготовки конкурентоспроможних перекладачів є оптимізація виховного потенціалу освітнього середовища за допомогою організації соціального партнерства кафедр, котрі забезпечують спеціальність «Переклад», із зовнішнім оточенням, зокрема, роботодавцями. У зв'язку з цим зазначимо, що в наш час питання соціального партнерства привертають все більшу увагу і дослідників, які вивчають резерви підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у нових – ринкових соціально-економічних і соціокультурних умовах розвитку суспільства, і державних діячів. Через це у міжнародних документах, державних актах і нормативних інструкціях Міністерств освіти різних країн все частіше підтверджується актуальність та наполегливіше наводиться аргументоване обґрунтування необхідності розвитку соціального партнерства у сфері освітніх послуг вищої професійної школи.

Істотно й те, що у світовій практиці соціальне партнерство в галузі вищої освіти – явище не нове, має певну історію свого становлення й розвитку. Його виникнення добре ілюструється думкою Клаудіо де Моура Кастро про те, що, характеризуючи професійну освіту країн з ринковою економікою, слід відзначити, що через труднощі підготовки кадрів, яка відповідає все зростаючим вимогам підприємців, вирішального значення набуває тісна взаємодія між навчальними закладами й соціальними партнерами, зокрема, роботодавцями. Так, із зарубіжного досвіду особливий інтерес представляє приклад організації соціального партнерства в Німеччині. В цій країні відповідальність за якість професійної підготовки кадрів несуть соціальні партнери в особі держави й промисловості, які взяли на себе вирішення різних завдань у напрямку досягнення повноцінної професійної освіти молоді, що задовольняє запити ринку праці. Існування двох основних партнерів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців у Німеччині, визначило становлення й розвиток національної системи освіти, відомої в усьому світі як дуальна система.

На відміну від зарубіжних країн, в умовах розвитку українського суспільства й національної системи вищої освіти соціальне партнерство з'являється як нове явище, оцінка котрого неоднозначна. Незважаючи на це, об'єктивність і доцільність соціального партнерства в нашій країні підтверджена на державному рівні, оскільки воно введено в новий Трудовий кодекс України. У ньому соціальне партнерство трактується як система взаємин між працівниками, роботодавцями, органами державної влади й місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення узгодження інтересів працівників і роботодавців з питань регулювання трудових відносин. Крім того, про залучення роботодавців та інших фахівців до соціального партнерства й організації професійної освіти з метою задоволення потреб сучасного ринку праці також говориться в переліку основних завдань держави у сфері освіти. В документах Міністерства освіти й науки України з цього приводу відзначається, що в сучасних умовах надто важливе соціальне партнерство, котре розглядається як механізм організації соціального діалогу між вищими професійними освітніми установами, роботодавцями, профспілками й службами зайнятості для системи освіти. Для ефективнішого забезпечення функціонування національної сфери освітніх послуг

Міністерство освіти й науки України вважає за доцільне організацію постійної взаємодії вищих навчальних закладів 1-4 рівнів акредитації із соціальними партнерами.

Тому не випадково, що одним із завдань з відновлення змісту освіти в установах вищої професійної освіти вченими (Є.Бутко та ін.) виділяється відновлення й зміцнення зв'язку професійної освіти із практикою, тобто з соціальними партнерами, і, насамперед, з роботодавцями. Розвиток інституту соціального партнерства може вплинути на формування якісно нової організаційно-педагогічної системи в професійній установі. Це зумовлено тим, що в ході соціального діалогу між суб'єктами формується особливе мотиваційне середовище, у якому учасники педагогічного процесу орієнтуються на підготовку справжніх професіоналів і повну реалізацію своїх фізичних, творчих, інтелектуальних сил і здібностей у професійній діяльності. Істотно й те, що зарубіжні й вітчизняні вчені, класифікуючи системи професійного навчання, розрізняють серед них три основні типи: чисто шкільну, чисто професійну й змішану, при якій навчальний заклад і підприємство спільно надають кваліфікацію майбутньому фахівцеві. Ефективність форми навчання, як правило, визначається за такими критеріями: ступінь орієнтації молодого покоління на перспективні професії й вимоги економіки; ступінь розвитку вміння кожного переборювати труднощі й готовності вчитися все життя; формування основ для безперешкодного переходу на інші завдання й сфери діяльності в трудовому житті; ступінь доступності професійної освіти. Виробниче навчання виконує інтеграційну функцію в усій системі навчання, виховання й розвитку студентів. Останньою охоплюється перевірка міцності знань студентів з усіх предметів, уміння переносити ці знання на виробничу діяльність, формування й закріплення соціально необхідних і професійно-значущих якостей особистості майбутнього фахівця, освоєння основ професійної майстерності.

Стосовно мети нашого дослідження соціальне партнерство розуміється як взаємовигідне співробітництво між ВНЗ в особі кафедри теорії й методики перекладу й роботодавцями, що очолюють перекладацькі агентства, фірми, бюро або інші установи й підприємства, зацікавленими в підготовці висококваліфікованих фахівців-перекладачів. У ролі соціальних партнерів були обрані: міська служба зайнятості населення, перекладацькі агенції, організації й установи, охоплені підготовкою до європейського чемпіонату з футболу в рамках державного проекту ЄВРО-2012.

При організації процесу підготовки конкурентоспроможних перекладачів ми звертаємо увагу на взаємозв'язок між якістю їхньої освіти й освітньою діяльністю ВНЗ, вихідним пунктом якої є цілі навчання, спрямовані на передачу молодому поколінню накопиченого соціального досвіду для подальшого відтворення й розвитку суспільства або тієї частини цього досвіду, що особливо важлива в цей момент для розвитку особистості. Цілі освітньої системи виражені у формі якостей, яких студенти повинні набути в міру засвоєння змісту освіти, причому умови позначення якостей вказують тільки орієнтири й напрями навчання. Якщо якість освіти є основою освітньої діяльності у ВНЗ, а показником якості – конкурентоспроможність майбутнього перекладача, то формування конкурентоспроможності може й повинне бути покладене в основу його професійної підготовки в умовах диверсифікації вищої школи.

Поняття конкурентоспроможності майбутнього перекладача тільки починає розроблятися в теорії педагогіки вищої школи, але дійсність нашого часу змушує все активніше звертатися до сутності й значення цього поняття. У ринкових умовах господарювання перед фахівцем-перекладачем виникає багато проблем, які він повинен конструктивно вирішувати сам, з урахуванням свого індивідуально-професійного потенціалу. Тому вищим навчальним закладам, що здійснюють професійну підготовку майбутніх перекладачів, необхідно «виробити» відповідь на питання про те, яка реальна їхня готовність до самостійного вступу на ринок праці й встановлення на ньому в плані професійної самореалізації?

Виділений нами у процесі дослідження комплекс організаційно-педагогічних умов проходив досить тривалу експериментальну апробацію.

Перспективу подальших досліджень слід убачати в розробці інноваційних технологій навчання і професійного виховання майбутніх перекладачів.

1. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластёнин и др. – 3-е изд. – М., 2000.
2. Латышев Л.К., Провоторов, В.И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе. – М., 2001.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М., 1991.